

ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ^੧ ਦਾਨੁ ॥
ਜੇ ਕੋ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ^੨ ॥

ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ^੩ ॥

ਅੰਤਰਗਤਿ^੪ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ^੫ ॥

(ਨਾਉ—'ਨ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ।)

ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ, ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥

ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥

ਸੁਅਸਤਿ^੬ ਆਥਿ^੭, ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ^੮ ॥

(ਬਰਮਾਉ—'ਰ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ, 'ਮ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਦੁੱਤ ਕਰ ਕੇ।)

ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ^੯ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ ॥

ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਵਖਤੁ^{੧੦} ਕਵਣੁ, ਕਵਣੁ ਥਿਤਿ ਕਵਣੁ ਵਾਰੁ ॥

ਕਵਣਿ ਸਿ ਰੁਤੀ ਮਾਹੁ ਕਵਣੁ, ਜਿਤੁ ਹੋਆ ਆਕਾਰੁ^{੧੧} ॥

(ਕਵਣਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ 'ਿ' ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ।)

੧. ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ। ੨. ਆਦਰ, ਮਾਣ। ੩. ਪ੍ਰੇਮ। ੪. ਅੰਤਰਮੁਖੀ। ੫. ਨਾਉਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ।
੬. ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ, ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ। ੭. ਕਲਿਆਣ ਸਰੂਪ। ੮. ਹੈਂ।

ਤੀਰਥ (ਇਸ਼ਨਾਨ), ਤਪ-ਸਾਧਨਾ, ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਅਤੇ ਦਿੱਤਾ ਦਾਨ (ਇਹ ਸਦ-ਗੁਣ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਾਧਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਦ-ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥ ਕੇ) ਜੇ ਕੋਈ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਫਲ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ (ਤੁਛ) ਆਦਰ ਹੀ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ।

(ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਸ ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਾਮ-ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ) ਸੁਣਿਆ, ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ (ਇਸ ਨਾਲ) ਮਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ;

(ਉਸ ਉਸ ਸਿਦਕਵਾਨ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ) ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਆਤਮ-ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਹੇ ਗੁਣੀ-ਨਿਧਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!) ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਹੀ (ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ) ਹਨ, ਮੈਂ (ਨਿਰਗੁਣ) ਦਾ ਆਪਣਾ ਗੁਣ (ਖੂਬੀ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਤੇਰੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ, ਅਥਵਾ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ (ਜੀਵ ਪਾਸੋਂ) ਭਗਤੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

(ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!) ਤੂੰ ਕਲਿਆਣ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮ-ਰੂਪ ਹੈ।

ਤੂੰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ, ਸੁੰਦਰਾਵਲਾ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਚਾਉ ਵਾਲਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਤੂੰ 'ਸਚਿਦਾਨੰਦ' ਹੈਂ)।

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਉਹ ਵੇਲਾ ਕਿਹੜਾ ਸੀ, ਸਮਾਂ ਕਿਹੜਾ ਸੀ, ਥਿਤਿ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਵਧਾਅ ਘਟਾਅ ਮੂਜਬ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਕਿਹੜੀ ਸੀ, ਵਾਰ ਕਿਹੜਾ ਸੀ? ਰੁਤਿ ਕਿਹੜੀ ਸੀ, ਮਹੀਨਾ ਕਿਹੜਾ ਸੀ?

(ਨੋਟ—ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ 'ਸੁ' ਅਤੇ 'ਸਿ' ਪੜਨਾਂਵ ਨਹੀਂ, ਕਾਵਿਕ ਸੁਹਜ-ਪਦ (ਯੋਜਕ) ਹਨ।)

੯. ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ। ੧੦. ਸੁੰਦਰ। ੧੧. ਸਮਾਂ। ੧੨. ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ।

ਵੇਲ ਨ ਪਾਈਆ ਪੰਡਤੀ^੧, ਜਿ ਹੋਵੈ ਲੇਖੁ ਪੁਰਾਣੁ ॥

(ਪਾਈਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ। ਪੰਡਤੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਵਖਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਕਾਦੀਆ^੨, ਜਿ ਲਿਖਨਿ ਲੇਖੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥

(ਕਾਦੀਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ, ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ^੩ ਕਉ ਸਾਜੇ^੪, ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥

(ਜਾ—ਪੜਨਾਉਂ, ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਕਿਵ ਕਰਿ ਆਖਾ ਕਿਵ ਸਾਲਾਹੀ, ਕਿਉ ਵਰਨੀ ਕਿਵ ਜਾਣਾ ॥

(ਆਖਾ, ਸਾਲਾਹੀ, ਕਿਉ, ਵਰਨੀ, ਜਾਣਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਨਾਨਕ ਆਖਣਿ^੫ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ, ਇਕ ਦੂ ਇਕੁ ਸਿਆਣਾ ॥

ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਵਡੀ ਨਾਈ^੬, ਕੀਤਾ ਜਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ॥

(ਨਾਈ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ। ਜਾ—(ਪੜਨਾਉਂ) ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਨਾਨਕ ਜੇ ਕੋ ਆਪੋ^੭ ਜਾਣੈ, ਅਗੈ ਗਇਆ ਨ ਸੋਹੈ ॥੨੧॥

(ਆਪੋ—(ਆਪੋ) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਗਇਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ, ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ ॥

(ਪਾਤਾਲਾ, ਆਗਾਸਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

੧. ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ। ੨. ਕਾਜੀਆਂ ਨੇ। ੩. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ੪. ਸਾਜਦਾ (ਸਿਰਜਦਾ) ਹੈ। ੫. ਮੂੰਹ ਨਾਲ।

(ਜਗਤ-ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇ) ਵੇਲੇ (ਦੀ ਟੋਹ) ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣ-ਲੇਖ (ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ) ਹੋਵੇ।

ਕਾਜੀਆਂ ਨੇ ਭੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਕੋਈ ਕੁਰਾਣ-ਲੇਖ ਲਿਖ ਦੇਂਦੇ।

(ਜਗਤ-ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ) ਥਿਤਿ ਜਾਂ ਵਾਰ ਕੋਈ ਜੋਗੀ (ਨਛੜ-ਜੋਗਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਰੁਤਿ ਜਾਂ ਮਹੀਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ (ਸਿਆਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।

ਜਿਹੜਾ ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਇਸ ਦੇ ਰਚਨ-ਕਾਲ ਬਾਰੇ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ (ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਚਨ-ਕਾਲ ਬਾਰੇ) ਕੁਝ ਆਖਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਾਂ, ਕਿਵੇਂ (ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ, ਕਿਵੇਂ (ਉਸ ਦਾ ਭੇਤ) ਜਾਣਾਂ?

‘ਨਾਨਕ’ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਬਾਰੇ ਫਰਜ਼ੀ ਕਿਆਫ਼ੇ ਲਾ ਲਾ ਕੇ) ਆਖਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ (ਵਧੀਕ) ਸਿਆਣਾ (ਬਣ ਬੈਠਦਾ) ਹੈ।

ਜਿਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਭ ਕੁਝ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੱਡੀ ਹੈ।

‘ਨਾਨਕ’ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ (ਕੁਝ ਹੋਇਆ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ) ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ॥੨੧॥

(ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ) ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਹੀ ਪਾਤਾਲ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਲੋਕ) ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ (ਪੁਲਾੜ) ਹੀ ਅਕਾਸ਼ (ਪੁਲਾੜ) ਹਨ।

੬. ਵਡਿਆਈ। ੭. ਆਪੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ। ੮. ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦਾ।

ੳੜਕ^੧ ੳੜਕ^੨ ਭਾਲਿ ਥਕੇ, ਵੇਦ ਕਹਨਿ ੳਇਕ ਵਾਤ ॥

ੳਸਹਸ ਅਠਾਰਹ ਕਹਨਿ ਕਤੇਬਾ, ਅਸੁਲੁ^੫ ਇਕੁ ਧਾਤੁ^੬ ॥

(ਸਹਸ ਅਠਾਰਹ—'ਹ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਹਿ' ਕਰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ਕਤੇਬਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਅਸੁਲੁ—'ਸ' ਦਾ ਔਕੜ ਵੀ ਉਚਾਰਣ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ।)

ਲੇਖਾ ਹੋਇ ਤ ਲਿਖੀਐ, ਲੇਖੈ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ^੭ ॥

ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਆਖੀਐ, ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੁ ॥੨੨॥

ਸਾਲਾਹੀ^੮ ਸਾਲਾਹਿ^੯, ਏਤੀ^{੧੦}, ਸੁਰਤਿ^{੧੧} ਨ ਪਾਈਆ ॥

ਨਦੀਆ ਅਤੇ ਵਾਹ^{੧੨}, ਪਵਹਿ^{੧੩} ਸਮੁੰਦਿ, ੧੪ ਨ ਜਾਣੀਅਹਿ ॥

(ਨਦੀਆ, ਪਵਹਿ, ਜਾਣੀਅਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਸਮੁੰਦ ਸਾਹ^{੧੫} ਸੁਲਤਾਨ, ਗਿਰਹਾ^{੧੬} ਸੇਤੀ^{੧੭} ਮਾਲੁ ਧਨੁ ॥

ਕੀੜੀ ਤੁਲਿ^{੧੮} ਨ ਹੋਵਨੀ, ਜੇ ਤਿਸੁ ਮਨਹੁ^{੧੯} ਨ ਵੀਸਰਹਿ ॥੨੩॥

(ਸਾਹ—'ਸ' ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ। ਗਿਰਹਾ—(ਪਲੇ) ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

(ਮਨਹੁ, ਵੀਸਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹੁ', 'ਹਿ' ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

੧. ਸਭ ਕਾਸੇ ਦੇ ਸਿਖਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ। ੨. ਅੰਤਲੇ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਦੀ। ੩. ਇਕ-ਜਬਾਨ। ੪. ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ। ੫. ਮੁਢ-ਮੂਲ। ੬. ਧਾਰਨ (ਇਸਥਿਤ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ੭. ਨਾਸ਼।

ਵੇਦ ਇਕ-ਜਬਾਨ (ਹੋ ਕੇ) ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓੜਕ (ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਖਰ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ (ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ) ਅੰਤਲੇ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਢੁੰਢ-ਭਾਲ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਾਂ (ਪਰ ਕੋਈ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਲੱਭਾ ਨਹੀਂ)।

(ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਨੌਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਆਲਮ (ਭਾਵ, ਕੁਲ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ) ਅਤੇ (ਸਾਮੀ ਮੱਤ ਦੀਆਂ) ਕਤੇਬਾਂ (ਕੁਰਾਨ, ਅੰਜੀਲ, ਤੌਰੇਤ, ਜੰਬੂਰ) ਵੀ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਧਾਰਨ (ਇਸਥਿਤ ਕਰਨ) ਵਾਲਾ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ-ਮੂਲ ਇਕੋ (ਕਾਦਰ ਕਰੀਮ) ਹੈ।

(ਜੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ) ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏ, (ਪਰ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।) ਲੇਖਾ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲਿਖਦਿਆਂ (ਲੇਖਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ) ਵਿਣਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ)।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—(ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵੱਡਿਓਂ) ਵੱਡਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ॥੨੨॥

ਸਾਲਾਹੀ (ਸਲਾਹੁਣ ਯੋਗ ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਾਲਾਹ ਸਾਲਾਹ ਕੇ ਜੇ ਸੁਰਤੀ (ਆਤਮ-ਚੇਤਨਾ) ਏਸੇ (ਪਰਮ-ਚੇਤਨਾ) ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ (ਇਸ ਦੀ ਅੱਡਰੀ ਹੋਂਦ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦੀ। [ਸੁਰਤੀ ਸੁਰਤਿ ਰਲਾਈਐ ਏਤੁ ॥—ਪੰਨਾ ੮੭੮] (ਭਾਵ, ਪਰਮ-ਚੇਤਨਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਤਮ-ਚੇਤਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦੇਈਏ।)

(ਜਿਵੇਂ ਕਿ) ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ (ਜਦੋਂ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ (ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ (ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅੱਡਰੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ)।

ਸਮੁੰਦਰਾਂ (ਜਿੱਠੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਅਮੀਰੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ) ਸਾਹ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ (ਅਮਿਣਵਾਂ) ਮਾਲ ਦੌਲਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕੀੜੀ (ਤੁਛ ਜਿਹੀ ਹਸਤੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵ) ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜੇਕਰ (ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੂੰ ਉਸ (ਨਾਚੀਜ਼ ਜੀਵ) ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਸਰ ਨਾ ਜਾਏਂ ॥੨੩॥

੮. ਸਲਾਹੁਣ ਯੋਗ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ੯. ਸਾਲਾਹ-ਸਾਲਾਹ ਕੇ। ੧੦. (ਏਤ+ਈ) ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ। ੧੧. ਆਤਮ-ਚੇਤਨਾ। ੧੨. ਨਾਲੇ। ੧੩. ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੧੪. ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ। ੧੫. ਸਾਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ੧੬. ਪੱਲੇ। ੧੭. ਨਾਲ, ਵਿਚ। ੧੮. ਬਰਾਬਰ। ੧੯. ਤੂੰ ਵਿਸਰ ਨਾ ਜਾਏਂ।

ਅੰਤੁ^੧ ਨ ਸਿਫਤੀ^੨, ਕਹਣਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥

(ਸਿਫਤੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਅੰਤੁ ਨ ਕਰਣੈ^੩, ਦੇਣਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥

ਅੰਤੁ ਨ ਵੇਖਣਿ, ਸੁਣਣਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥

ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਿਆ ਮਨਿ ਮੰਤੁ^੪ ॥

ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕੀਤਾ ਆਕਾਰੁ^੫ ॥

ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਪਾਰਾਵਾਰ^੬ ॥

ਅੰਤ ਕਾਰਣਿ ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹਿ^੭ ॥

(ਬਿਲਲਾਹਿ—‘ਹਿ’ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਤਾ ਕੇ ਅੰਤ ਨ ਪਾਏ ਜਾਹਿ^੮ ॥

(ਤਾ—(ਪੜਨਾਵ) ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ। ਜਾਹਿ—‘ਹਿ’ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਏਹੁ ਅੰਤੁ^੯ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥

ਬਹੁਤਾ ਕਹੀਐ, ਬਹੁਤਾ ਹੋਇ ॥

(ਅੰਤੁ—ਦੇਹਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ।)

੧. ਹੰਦ-ਬੰਨਾ। ੨. (ਉ) ਸਿਫਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ, (ਅ) ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ। ੩. ਕੁਝ ਕਰੀ ਜਾਣ ਨਾਲ। ੪. ਮੰਤਵ (ਸੰਕਲਪ)। ੫. ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ। ੬. ਪਾਰ ਅਤੇ ਉਰਾਰ।

ਸਿਫਤੀ (ਸਿਫਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੰਦ-ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ।
(ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ) ਆਖੀ ਜਾਣ ਨਾਲ (ਉਸ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਸਾਂਝ
ਤਾਂ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ) ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ)।

(ਨਿਰੰਤਰ ਕੁਝ) ਕਰੀ ਜਾਣ ਨਾਲ (ਕਰਤਾਰ ਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਲੱਭ ਸਕਦਾ)।
(ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ) ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ
(ਲੱਭ ਸਕਦਾ)।

(ਸੁੰਦਰਾਵਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ) ਵੇਖੀ
ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਲੱਭ ਸਕਦਾ), (ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ
ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਲੀਲ੍ਹਾ ਨਿਰੰਤਰ) ਸੁਣੀ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ
ਨਹੀਂ (ਲੱਭ ਸਕਦਾ)।

(ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚਣ ਅਤੇ ਚਲਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਮੰਤਵ
(ਸੰਕਲਪ) ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਿੰਨਾ ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਰਚਨਾ ਦਾ) ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ
ਉਰਵਾਰ ਪਾਰ (ਹੰਦ-ਬੰਨਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਅੰਤ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਜੀਵ ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,
ਪਰ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ) ਦੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ
ਪਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਅੰਤਲਾ ਸਾਰ-ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਬਾਰੇ) ਜਿੰਨਾ ਵਧੀਕ ਆਖਦੇ ਜਾਈਏ, (ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ
ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ) ਓਨਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੭. ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ, ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੮. ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੯. ਅੰਤਲਾ ਸਾਰ-ਸਿੱਟਾ।

ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ, ਉਚਾ ਥਾਉ ॥

(ਥਾਉ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਉਚੇ ਉਪਰਿ ਉਚਾ ਨਾਉ ॥

(ਨਾਉ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਏਵਡੁ ਉਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ ॥

ਤਿਸੁ ਉਚੇ ਕਉ ਜਾਣੈ ਸੋਇ ॥

(ਕਉ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਕੋ' ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ, 'ਕੋ' ਹੈ।)

ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ, ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਆਪਿ ॥

ਨਾਨਕ, ਨਦਰੀ^੧ ਕਰਮੀ^੨ ਦਾਤਿ ॥੨੪॥

ਬਹੁਤਾ ਕਰਮੁ^੩, ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਜਾਇ ॥

ਵਡਾ ਦਾਤਾ, ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥

ਕੇਤੇ ਮੰਗਹਿ ਜੋਧ ਅਪਾਰ ॥

(ਮੰਗਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕੇਤਿਆ^੪ ਗਣਤ ਨਹੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਕੇਤਿਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

੧. ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਦੁਆਰਾ। ੨. ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ। ੩. ਫਜ਼ਲ, ਪ੍ਰਸਾਦ।
੪. (ਕੇਤੇ—ਆ) ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਜੀਵ) ਹਨ।

(ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ (ਸਰਵੱਚ) ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਏਡਾ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ (ਜੇਡਾ ਉੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ);

ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਉੱਚੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ)।

ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ (ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਵਡੱਪਣ ਨੂੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

'ਨਾਨਕ' (ਮਿਹਰ-ਛਾਪ)—ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰਿ ਦੁਆਰਾ ਹੀ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ, ਬਚਨ, ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਉੱਚਿਓਂ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਵੱਡਿਓਂ ਵੱਡਾ ਮੰਨਣ ਦੀ) ਦਾਤਿ (ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ ॥੨੪॥

(ਵੱਡਿਓਂ ਵੱਡੇ ਦਾਤਾਰ ਦਾ) ਪ੍ਰਸਾਦ (ਫਜ਼ਲ) ਬਹੁਤਿਓਂ ਬਹੁਤਾ ਹੈ, (ਜੋ) ਲਿਖਿਆ (ਲਿਖਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਉਹ ਵੱਡਿਓਂ) ਵੱਡਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਨਾ ਕੋਈ ਤਿਲੁ (ਛਲ ਕਪਟ) ਹੈ ਨਾ ਤਮਾਅ (ਲਾਲਚ)। (ਭਾਵ, ਦਾਤਾਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਨਾ ਉਹ ਕੋਈ ਫੋਕਾ ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਹੈ)।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸੂਰਮੇ (ਉਸ ਵੱਡ-ਦਾਤਾਰ ਤੋਂ) ਅਪਾਰ ਜੋਧਨ-ਸ਼ਕਤੀ (ਸੂਰਮਗਤੀ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਦਾਤਾਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਮੰਗਤੇ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਅੰਦਾਜ਼ਾ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਕੇਤੇ ਖਪਿ ਤੁਟਹਿ ਵੇਕਾਰ^੨ ॥

(ਤੁਟਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕੇਤੇ ਲੈ ਲੈ ਮੁਕਰੁ ਪਾਹਿ ॥

(ਪਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਮੁਕਰੁ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ (_) ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਿਚਾਰ-ਤਲਬ ਹੈ।)

ਕੇਤੇ ਮੂਰਖ ਖਾਹੀ ਖਾਹਿ ॥

(ਖਾਹੀ—ਅੰਤਲੀ 'ਹੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਗੈਰ। ਖਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

*ਕੇਤਿਆ^੪ ਦੂਖ ਭੂਖ ਸਦ ਮਾਰ ॥

(ਕੇਤਿਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਏਹਿ ਭਿ ਦਾਤਿ ਤੇਰੀ ਦਾਤਾਰ ॥

ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੀ ਭਾਣੈ ਹੋਇ ॥

ਹੋਰੁ ਆਖਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ^੫ ॥

ਜੇ ਕੋ ਖਾਇਕੁ^੬ ਆਖਣਿ ਪਾਇ ॥

ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਜੇਤੀਆ^੭ ਮੁਹਿ^੮ ਖਾਇ ॥

(ਜੇਤੀਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਪੇ ਜਾਣੈ, ਆਪੇ ਦੇਇ ॥

ਆਖਹਿ ਸਿ ਭਿ ਕੋਈ ਕੋਇ ॥

(ਆਖਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

੧. ਮਰ ਖਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ। ੩. ਖਾਈ ਹੀ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪. ਕਿੰਨਿਆਂ (ਜੀਵਾਂ) ਨੂੰ। ੫. ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ। ੬. ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ। ੭. ਜਿੰਨੀਆਂ (ਚੋਟਾਂ)। ੮. ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ। ੯. ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ। * (ਨੋਟ—ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ 'ਕੇਤਿਆ' ਦੋ ਵਾਰੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ ਉਚਾਰਣ

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਖਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਅਕਿਰਤਘਣ ਜੀਵ ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਾਂ) ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮੁਨਕਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਜੀਵ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਾਂ) ਬੇਸਮਝਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਖਾਈ ਹੀ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਲਕਸ਼ ਕੇਵਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ—ਗਰਧਪ ਵਾਂਗੂ ਲਾਹੇ ਪੇਟਿ ॥—ਪੰਨਾ ੨੦੧)।

(ਹੇ ਵਿਧਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ (ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ) ਸਦੀਵ-ਕਾਲ ਦੁਖ ਭੁਖ ਦੀ ਮਾਰ (ਵਗੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ।

ਹੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਹ (ਦੁਖ ਅਤੇ ਭੁਖ) ਵੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ ਹੀ ਹਨ।

ਬੰਦੀ (ਮਾਇਕੀ ਬੰਧਨਾਂ ਦੀ ਕੈਦ) ਅਤੇ ਖਲਾਸੀ (ਮਾਇਕੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਭਾਣੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਛੁਟ) ਕੋਈ ਹੋਰ (ਵਿਚਾਰੁ) ਆਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਵੇ (ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬੰਦੀ ਤੇ ਖਲਾਸੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਰਜ਼ਾਅ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ);

ਉਹ (ਮਤਿ-ਹੀਣਾ ਮਨੁੱਖ) ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਇਸ ਅਵੱਗਿਆ ਵਜੋਂ) ਜਿੰਨੀਆਂ (ਚੋਟਾਂ) ਉਹ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ।

ਉਹ (ਅਜਿਹੇ) ਭੀ ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ (ਜੀਵ) ਹਨ, ਜੋ (ਯਥਾਰਥ ਕਥਨ) ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਬਿਵਸਥਾ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ (ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖਰਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੁ ਇਸ ਅਗੇ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪਦ ਨਹੀਂ। ਮਗਰੋਂ ਆਏ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਗੇ ਸੰਬੰਧਕੀ ਪਦ 'ਨੂੰ' ਲੁਪਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਨੇ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥

(ਬਖਸੇ—‘ਸ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ। ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥੨੫॥

(ਪਾਤਿਸਾਹੀ—ਅੰਤਲੀ ‘ਹੀ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਪਾਤਿਸਾਹੀ, ਪਾਤਿਸਾਹੁ—‘ਸ’ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ।)

ਅਮੁਲ^੧ ਗੁਣ, ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰ ॥

ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰੀਏ, ਅਮੁਲ ਭੰਡਾਰ ॥

ਅਮੁਲ ਆਵਹਿ^੨, ਅਮੁਲ ਲੈ ਜਾਹਿ ॥

(ਆਵਹਿ, ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ ‘ਹਿ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਅਮੁਲ ਭਾਇ^੩, ਅਮੁਲਾ ਸਮਾਹਿ^੪ ॥

(ਸਮਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ ‘ਹਿ’ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਅਮੁਲ ਧਰਮੁ^੫, ਅਮੁਲ ਦੀਬਾਣੁ^੬ ॥

ਅਮੁਲ ਤੁਲੁ^੭, ਅਮੁਲ ਪਰਵਾਣੁ^੮ ॥

ਅਮੁਲੁ ਬਖਸੀਸ, ਅਮੁਲੁ ਨੀਸਾਣੁ^੯ ॥

(ਬਖਸੀਸ—ਦੋਵੇਂ ‘ਸ’ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ।)

ਅਮੁਲੁ ਕਰਮੁ^{੧੦}, ਅਮੁਲੁ ਫੁਰਮਾਣੁ^{੧੧} ॥

੧. ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਪਰੇ। ੨. (ਅਮੁੱਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੩. ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਵਿਚ।
੪. ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੫. ਧਰਮ-ਰਾਜਾ ਅਥਵਾ ਧਰਮ-ਨਿਆਉਂ। ੬. ਧਰਮ-ਦਰਬਾਰ।

ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਦੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਦਾਤਿ) ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ;

‘ਨਾਨਕ’ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਉਹ (ਜਾਣੋ) ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਸਿਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੈ ॥੨੫॥

(ਅਮੁੱਲ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਗੁਣ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮੁੱਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਵਣਜ ਵੀ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ।

(ਅਮੁੱਲ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਵਾਪਾਰੀ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹਨ (ਅਤੇ ਅਮੁੱਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹਨ।

ਜਿਹੜੇ (ਵਡਭਾਗੇ ਜੀਵ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਾਹ ਪਾਸ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ (ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਾੜ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹਨ।

ਅਮੋਲਕ ਹਨ ਉਹ ਜੀਵ ਜੋ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਮੋਲਕ ਹਨ ਉਹ ਜੋ (ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਦੇ ਸਿਰ-ਸਦਕੇ ਗੁਣੀ-ਨਿਧਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ) ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

(ਧਰਮ-ਪੁਜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਥਾਪਿਆ ਹੋਇਆ) ਧਰਮ-ਰਾਜਾ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ-ਨਿਆਉਂ ਅਮੋਲਕ ਹੈ (ਅਤੇ ਧਰਮ-ਨਿਆਉਂ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ-ਦਰਬਾਰ (ਕਚਹਿਰੀ) ਵੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ।

(ਧਰਮ-ਨਿਆਉਂ ਵਰਤਾਉਣ ਲਈ) ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ-ਕੰਡਾ, ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਜੋਖਣ ਵਾਲਾ) ਧਰਮ-ਵੱਟਾ।

(ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਬਖਸ਼ੀਸ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹਰੇਕ ਦਾਨ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਨੀਸਾਨ।

ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ (ਫਜ਼ਲ), ਅਮੋਲ ਹੈ ਉਸ ਦਾ (ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਹੁਕਮ।

੭. ਧਰਮ-ਕੰਡਾ। ੮. ਧਰਮ-ਵੱਟਾ। ੯. ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। ੧੦. ਪ੍ਰਸਾਦ, ਫਜ਼ਲ। ੧੧. ਹੁਕਮ।

ਅਮੁਲੋ ਅਮੁਲੁ, ਆਖਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥

ਆਖਿ ਆਖਿ ਰਹੇ^੧ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਆਖਹਿ ਵੇਦ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ ॥

(ਆਖਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਖਹਿ ਪੜੇ^੨, ਕਰਹਿ ਵਖਿਆਣ ॥

(ਆਖਹਿ, ਕਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਪੜੇ—'ੜ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰਾ।)

ਆਖਹਿ ਬਰਮੇ, ਆਖਹਿ ਇੰਦ ॥

(ਆਖਹਿ (ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ) ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਬਰਮੇ—'ਰ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ।)

ਆਖਹਿ ਗੋਪੀ ਤੈ ਗੋਵਿੰਦ^੩ ॥

(ਆਖਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਖਹਿ ਈਸਰ^੪, ਆਖਹਿ ਸਿਧ ॥

(ਆਖਹਿ—(ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ) ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਖਹਿ ਕੇਤੇ^੫ ਕੀਤੇ ਬੁਧ ॥

(ਆਖਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਖਹਿ ਦਾਨਵ^੬, ਆਖਹਿ ਦੇਵ^੭ ॥

(ਆਖਹਿ—(ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ) ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਖਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵ^੮ ॥

(ਆਖਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਸੁਰਿ-ਨਰ, ਮੁਨਿ-ਜਨ—ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।)

੧. ਰਹਿ ਖਲੋਤੇ, ਰਹਿ ਗਏ। ੨. ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ। ੩. ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ (ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕੀ)।

(ਅਮੋਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ) ਅਮੋਲਕ ਹੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਾਂ ਬਾਰੇ) ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਅਤੇ (ਅਮੁੱਲਤਾ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾਉਣ ਲਈ) ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਲਾ ਲਾ (ਜੋੜ ਜੋੜ) ਕੇ ਹਾਰ-ਹੁਟ ਗਏ, (ਪਰ ਅਮੁੱਲਤਾ ਦੀ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ)।

ਵੇਦ-ਪਾਠੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ-ਪਾਠੀ ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ (ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ (ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ) ਵਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਬਰਮੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਇੰਦਰ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕਿੰਨੀਆਂ) ਗੋਪੀਆਂ ਅਤੇ (ਕਿੰਨੇ) ਕਾਨ੍ਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਸ਼ਿਵ ਜੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਸਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਜੋਗੀਰਾਜ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬੁਧੀਮਾਨ (ਉਸ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਰਾਖਸ਼ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਦੇਵਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕਿੰਨੇ ਹੀ) ਦੈਵੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਸੇਵਕ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪. ਕਾਨ੍ਹ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ੫. ਸ਼ਿਵ ਜੀ। ੬. ਉਪਾਏ (ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ) ਹੋਏ ਬੁਧੀਮਾਨ। ੭. ਰਾਖਸ਼। ੮. ਦੇਵਤੇ। ੯. ਦੈਵੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ। ੧੦. ਸੇਵਕ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ।

ਕੇਤੇ ਆਖਹਿ १ ਆਖਣਿ ਪਾਹਿ ॥

(ਆਖਹਿ, ਪਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕੇਤੇ ਕਹਿ ਕਹਿ २ ਉਠਿ ਉਠਿ ਜਾਹਿ ॥

(ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਏਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਰਿ ਕਰੇਹਿ ३ ॥

ਤਾ ਆਖਿ ਨ ਸਕਹਿ ४ ਕੋਈ ਕੋਇ ॥

(ਕਰੇਹਿ—'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

(ਤਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਸਕਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਜੇਵਡੁ ਭਾਵੈ ਤੇਵਡੁ ਹੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਜਾਣੈ ਸਾਚਾ ५ ਸੋਇ ॥

ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ६ ਬੋਲੁ ਵਿਗਾੜੁ ॥

ਤਾ ਲਿਖੀਐ ਸਿਰਿ ਗਾਵਾਰਾ ਗਾਵਾਰੁ ७ ॥੨੬॥

(ਤਾ, ਗਾਵਾਰਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ, ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ८ ਸਮਾਲੇ १੦ ॥

(ਸੋ ਦਰੁ—ਉਚਾਰਣ 'ਸੋ ਦਰੁ' ਜੁੜਵਾਂ ਕਰਨਾ ਅਸੁੱਧ ਹੈ। ਸਮਾਲੇ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਵਾਜੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ १੧, ਕੇਤੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ १੨ ॥

(ਅਸੰਖਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

੧. ਲਗਾਤਾਰ ਆਖੀ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਕੂਚ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩. ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। [ਕਰੇਹਿ—ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਕਟਹਿ—ਕਟੇ ਜਾਣ (ਕਰਮਨੀ ਵਾਚ)—ਗੁਰੁ ਕਰੁ ਸਬਦ ਸਪੁੰਨ ਅਘਨ 'ਕਟਹਿ' ਸਭਿ ਤੇਰੇ ॥ ਪੰਨਾ ੧੩੯੯] ੪. ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਿੰਨੇ, ਭਾਵ ਅਨੇਕ ਜੀਵ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਹੋਰ) ਜੀਵ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਹੀ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ (ਆਖੀ ਹੀ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਜੀਵ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ) ਵਰਣਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਕੂਚ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ) ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ (ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੇ ਏਨੇ ਹੀ (ਉਸ ਵਲੋਂ) ਹੋਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਅਨੇਕ ਜੀਵ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਵਰਣਨ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਜਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੋਣਾ ਚਾਹੇ, ਓਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਉਹ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਵਡੱਪਣ ਨੂੰ) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਜੇ (ਕੋਈ ਬੜਬੋਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਕੋਈ ਵਿਗਾੜੁ ਬੋਲ ਆਖਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਜਾਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਉਹ ਮੂਰਖਾਂ ਸਿਰ ਮੂਰਖ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ॥੨੬॥

(ਹੋ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ! ਤੇਰਾ) ਉਹ ਦਰ ਕੈਸਾ (ਅਦਭੁਤ) ਉਹ ਘਰ ਕੈਸਾ (ਅਨੂਪਮ) ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ (ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਰੀ (ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇਰਾ) ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

(ਉਸ ਦਰ-ਘਰ ਵਿਖੇ) ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਨਾਦ (ਧੁਨੀ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

੫. ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ। ੬. ਵਿਗਾੜੁ ਬੋਲ। ੭. ਮੂਰਖ। ੮. ਉਹ ਦੁਆਰਾ। ੯. ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ। ੧੦. ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ੧੧. ਅੰਖਿਆ (ਗਿਣਤੀ) ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ। ੧੨. ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ।

ਕੇਤੇ ਰਾਗ ਪਰੀ^੧ ਸਿਉ^੨ ਕਹੀਅਨਿ^੩, ਕੇਤੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ॥

(ਸਿਉ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਹਿ ਤੁਹਨੋ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ^੪, ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ^੫ ਦੁਆਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਰਾਜਾ-ਧਰਮੁ—ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।)

ਗਾਵਹਿ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਹਿ, ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ^੫ ਵੀਚਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ, ਜਾਣਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ^੬ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ^੭, ਸੋਹਨਿ^੮ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਬਰਮਾ—'ਰ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ।)

ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ ਈਦਾਸਣਿ ਬੈਠੇ, ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਦੇਵਤਿਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਹਿ ਸਿਧ^{੧੦} ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ, ਗਾਵਨਿ ਸਾਧ^{੧੨} ਵਿਚਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਨਿ ਜਤੀ^{੧੩} ਸਤੀ^{੧੪} ਸੰਤੋਖੀ, ਗਾਵਹਿ ਵੀਰ^{੧੫} ਕਰਾਰੇ^{੧੬} ॥

(ਗਾਵਹਿ—'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਨਿ^{੧੭} ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ^{੧੮} ਰਖੀਸਰ^{੧੯}, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ ॥

(ਪੜਨਿ—'ੜ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ। ਵੇਦਾ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਹਿ ਮੋਹਣੀਆ^{੨੦} ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ, ਸੁਰਗਾ^{੨੨} ਮਛ^{੨੩} ਪਇਆਲੇ^{੨੪} ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਮੋਹਣੀਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਸੁਰਗਾ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ। ਪਇਆਲੇ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਪਿਆਲੇ' ਅਸੁੱਧ ਹੈ।)

੧. ਪਰੀਆਂ, ਰਾਗਣੀਆਂ। ੨. ਸਮੇਤ। ੩. ਗਾਏ (ਕਹੇ) ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੪. ਅਗਨੀ। ੫. ਧਰਮ-ਰਾਜ। ੬. ਸ਼ਿਵ ਜੀ। ੭. ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ। ੮. ਸੋਭਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੯. ਇੰਦਰ ਪਦਵੀ

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਾਗ, ਰਾਗਣੀਆਂ ਸਹਿਤ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤੇਰਾ ਜੱਸ) ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

(ਹੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ!) ਤੈਨੂੰ (ਤੇਰਾ ਜੱਸ) ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, (ਤੇਰੇ) ਦੁਆਰੇ ਉੱਤੇ (ਬੈਠਾ) ਧਰਮ-ਰਾਜਾ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਧਰਮ-ਰਾਜ ਦੇ ਮੁਨਸ਼ੀ) ਚਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਗੁਪਤ, ਜੋ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ) ਲਿਖਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ (ਦਿੱਤੇ ਕਰਮ-ਲੇਖੇ ਉੱਤੇ) ਧਰਮ-ਰਾਜਾ (ਧਰਮ-ਨਿਆਉਂ) ਵੀਚਾਰਦਾ ਹੈ।

ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜੇ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ (ਤੇਰੇ ਦੁਆਰੇ ਉੱਤੇ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ) ਸਦਾ ਸੋਭਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇੰਦਰ-ਪਦਵੀ ਉੱਤੇ ਉਪਸਥਿਤ (ਬਿਰਾਜਮਾਨ) ਹੋਏ ਹੋਏ (ਅਣਗਿਣਤ) ਇੰਦਰ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਤੇਰੇ ਦਰ ਉੱਤੇ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਅਣਗਿਣਤ) ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਜੋਗੀ-ਰਾਜ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋਏ ਹੋਏ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ-ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਾਧਕ ਵੀ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਅਣਗਿਣਤ) ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖੀ (ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਲੜਾਕੇ ਜੋਧੇ ਵੀ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੰਡਿਤ, ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ (ਵੇਦਾਂ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੀਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਵੇਦਾਂ ਸਮੇਤ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ (ਤੈਨੂੰ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਰਗਪੁਰੀ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, (ਤੈਨੂੰ) ਹੀ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਉੱਤੇ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋਏ। ੧੦. ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਜੋਗੀ-ਰਾਜ। ੧੧. ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ। ੧੨. ਸਾਧਕ। ੧੩. ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ। ੧੪. ਸਤਵਾਦੀ। ੧੫. ਜੋਧੇ। ੧੬. ਲੜਾਕੇ। ੧੭. (ਗਾਵਹਿ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੮. ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ੧੯. ਰਿਖੀ-ਰਾਜ। ੨੦. ਸੁੰਦਰੀਆਂ। ੨੧. ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੨੨. ਸੁਰਗਪੁਰੀ। ੨੩. ਮਾਤ ਲੋਕ। ੨੪. ਪਤਾਲ ਲੋਕ।

ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ^੧ ਉਪਾਏ^੨ ਤੇਰੇ, ਅਠਸਠਿ^੩ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ ॥

ਗਾਵਹਿ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰਾ, ਗਾਵਹਿ ਖਾਣੀ^੪ ਚਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ—(ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ) ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਾਵਹਿ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡਾ^੫, ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਧਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਸੇਈ ਤੁਧੁਨੋ ਗਾਵਹਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ, ਰਤੇ^੬ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ^੭ ॥

(ਗਾਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਨਿ, ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ^੮ ਨ ਆਵਨਿ, ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਵੀਚਾਰੇ ॥

ਸੋਈ ਸੋਈ ^{੧੦}ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ, ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ^{੧੧} ॥

(ਨਾਈ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

ਹੈ^{੧੨} ਭੀ^{੧੩} ਹੋਸੀ^{੧੪} ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ, ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ ॥

ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ, ਮਾਇਆ^{੧੬} ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ॥

(ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ। ਭਾਤੀ—ਵਿਚਲੇ ਕੰਨੇ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ^{੧੭} ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ, ਜਿਵ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ^{੧੯}, ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥

੧. ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਗੌਰਵਤਾ ਵਾਲੇ, ਪੁੰਨ-ਆਤਮਾ। ੨. ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ। ੩. ਅਠਾਹਠ। ੪. ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ। ੫. ਬ੍ਰਹਮੰਡ। ੬. ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ੭. ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜੇ। ੮. ਰਸ-ਲੀਨ ਹੋਏ। ੯. ਚੇਤੇ (ਸਿਮਰਤੀ) ਵਿਚ। ੧੦. ਸਦਾ-ਥਿਰ।

ਤੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਰਤਨ (ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭੂਸ਼ਤ ਸਤ-ਪੁਰਸ਼) (ਤੈਨੂੰ ਹੀ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂ-ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਅਤੇ ਜੋਧੇ (ਤੈਨੂੰ ਹੀ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਸ) ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

(ਤੇਰੇ) ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਅਤੇ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਅਨੇਕ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੰਡ ਮੰਡਲ (ਹਿੱਸੇ) (ਤੈਨੂੰ ਹੀ) ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜੇ, ਰਸ-ਲੀਨ ਅਤੇ ਰਸ-ਪੂਰਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਜੋ (ਸਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਸਦਕਾ) ਤੈਨੂੰ ਭਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਤੈਨੂੰ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਤੀ (ਚੇਤੇ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਨਾਨਕ ਕੀ ਵੀਚਾਰ ਆਖੇ ?

ਉਹੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਸੱਚੀ (ਸਦਾ-ਥਿਰ) ਹੈ।

ਜਿਸ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ, (ਪਹਿਲਾਂ) ਭੀ ਹੈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਭੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਨਾ ਕਦੀ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਰੰਗ-ਰੰਗ ਦੀ, ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀ ਜਿਨਸੀ (ਸਮੱਗੀ) ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਮਾਇਆ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਉਹ ਆਪਣਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ (ਜਗਤ) ਰਚ ਰਚ ਕੇ (ਨਿਰੰਤਰ) ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹਬਾਨੀ (ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਹੈ।

ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ (ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰਤਾਰ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ (ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਮੂਹਰੇ ਕੋਈ) ਹੁਕਮ (ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੧੧. ਵਡਿਆਈ ੧੨. ਹੁਣ ਹੈ। ੧੩. ਹੈ ਸੀ। ੧੪. ਹੋਵੇਗਾ। ੧੫. ਨਾ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ। ੧੬. ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ। ੧੭. ਨਿਗਾਹਬਾਨੀ (ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੮. ਆਪਣਾ ਰਚਿਆ (ਸੰਸਾਰ)। ੧੯. ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੌ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ^੧, ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ ॥੨੭॥

(ਪਾਤਿਸਾਹ, ਸਾਹਾ—ਦੋਵੇਂ 'ਸ' ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ। ਸਾਹਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ^੨ ਝੋਲੀ^੩, ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤਿ^੪ ॥

(ਕਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਖਿੰਥਾ^੫ ਕਾਲੁ ਕੁਆਰੀ^੬ ਕਾਇਆ, ਜੁਗਤਿ ਡੰਡਾ ਪਰਤੀਤਿ ॥

(ਕਾਇਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਈ ਪੰਥੀ ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ, ਮਨਿ ਜੀਭੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥

ਆਦੇਸੁ^੭, ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥

ਆਦਿ^੮ ਅਨੀਲੁ^੯ ਅਨਾਦਿ^{੧੦} ਅਨਾਹਤਿ^{੧੧}, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥੨੮॥

ਭੁਗਤਿ^{੧੨} ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ^{੧੩}, ^{੧੪}ਘਟਿ ਘਟਿ ^{੧੫}ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ ॥

(ਵਾਜਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਪਿ ਨਾਥੁ^{੧੬} ਨਾਥੀ ਸਭ ਜਾ ਕੀ, ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ ॥

(ਅਵਰਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ, ਜਾ—ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

੧. ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ। ੨. ਖੱਪਰ। ੩. ਝੋਲੀ। ੪. ਸੁਆਹ। ੫. ਗੋਦੜੀ। ੬. ਜੋਗ ਮਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਗੁਪਤ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਹਜ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਉਹ 'ਕੁਆਰੀ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ੭. ਨਮਸਕਾਰ। ੮. ਮੁਢ-ਮੂਲ। ੯. ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ। ੧੦. ਆਦਿ-ਰਹਿਤ। ੧੧. ਜੋ ਹੱਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਨਾਸ ਰਹਿਤ। ੧੨. ਭੋਜਨ। ੧੩. ਮੋਈ, ਵਰਤਾਵੀ।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਉਹ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੈ, ਸਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਜਾਅ (ਆਗਿਆ) ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ॥੨੭॥

(ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ) ਸੰਤੋਖ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਿਤੇ 'ਤੇ ਸ਼ਾਕਰ ਰਹਿਣ) ਨੂੰ ਮੁੰਦਰਾ, ਸਰਮ (ਉੱਦਮ) ਨੂੰ ਖੱਪਰ ਤੇ ਬਗਲੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ (ਪ੍ਰਭੂ-ਲਿਵ) ਦੀ ਸੁਆਹ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਲ (ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਾਦਰ) ਨੂੰ ਗੋਦੜੀ, ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਕੁਆਰੀ (ਗੁਰਮਤਿ-ਜੋਗ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ) ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਅਤੇ ਡੰਡਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰੀ (ਲੋਕਾਈ) ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ (ਬ੍ਰਹਮ-ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲ) ਜਾਣਨਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਆਈ ਪੰਥ (ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਮੌਰ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਫਿਰਕਾ) ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਗਤ ਜਿਤ ਲਿਆ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ)।

ਉਹ (ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਆਦੇਸ-ਜੋਗ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ-ਮੂਲ ਹੈ, ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਆਦਿ (ਮੁਢ) ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹੱਤੇ (ਮਾਰੇ) ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਵੇਸ (ਸਤਿ-ਸਰੂਪ) ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੨੮॥

(ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀਆਂ ਲਈ) ਆਤਮ-ਗਿਆਨ (ਆਦਰਸ਼ਕ) ਭੋਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੀਅ-ਦਇਆ (ਗਿਆਨ-ਭੰਡਾਰੇ ਦੀ ਆਦਰਸ਼ਕ) ਵਰਤਾਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਧੁਨਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ਕ) ਨਾਦ ਵਜਦੇ ਹਨ।

(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਆਪ (ਖੁਦ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਨਾਥ (ਮਾਲਕ) ਹੈ, ਸਾਰੀ (ਸਿਸ਼ਟੀ) ਜਿਸ ਦੀ ਨਥੀ (ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤੀ) ਹੋਈ ਹੈ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿਸ਼ਟੀ-ਨਾਥ ਨਾਲ ਆਤਮ-ਸਾਂਝ ਪਾਉਣੀ ਹੀ ਅਸਲ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹੈ), ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ (ਕਰਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ (ਹੋਛੇ) ਚਸਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੪. ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਅੰਦਰ। ੧੫. ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। ੧੬. ਸਰੂਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਮਾਲਕ।

ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਦੁਇ ਕਾਰ^੧ ਚਲਾਵਹਿ, ਲੇਖੇ^੨ ਆਵਹਿ^੩ ਭਾਗ^੪ ॥

(ਚਲਾਵਹਿ, ਆਵਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਦੇਸੁ, ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥

ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥੨੬॥

ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ^੫ ਵਿਆਈ^੬, ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ^੭ ਪਰਵਾਣੁ^੮ ॥

ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ^੯ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ^{੧੦}, ਇਕੁ ਲਾਏ^{੧੧} ਦੀ ਬਾਣੁ^{੧੨} ॥

ਜਿਵ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ, ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥

ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ, ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ^{੧੩} ॥

(ਓਨਾ—'ਨ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ; ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਆਦੇਸੁ, ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥

ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥੩੦॥

ਆਸਣੁ^{੧੪} ਲੋਇ^{੧੫} ਲੋਇ ਭੰਡਾਰ ॥

੧. ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ। ੨. ਲਿਖੇ ਲੇਖੇ ਅਨੁਸਾਰ। ੩. ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੪. ਹਿੱਸੇ, ਛਾਂਦੇ। ੫. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧੀ। ੬. ਪ੍ਰਸੂਤ ਹੋਈ। ੭. ਚੇਲੇ, ਪੁੱਤਰ। ੮. ਪੌਰਾਣਿਕ ਮਨੌਤ। ੯. ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ

(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ) ਸੰਜੋਗੁ (ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਟੱਲ ਨੇਮ) ਅਤੇ ਵਿਜੋਗੁ (ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਟੱਲ ਨੇਮ) ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। (ਪ੍ਰਭੂ ਵਲੋਂ) ਲਿਖੇ ਲੇਖੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਛਾਂਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ।

ਉਹ (ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਆਦੇਸ-ਜੋਗੁ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੁਢ-ਮੂਲ ਹੈ, ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਆਦਿ (ਮੁਢ) ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹਤੇ (ਮਾਰੇ) ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਵੇਸ ਵਾਲਾ (ਸਤਿ-ਸਰੂਪ) ਹੈ ॥੨੬॥

ਇਕ ਮਾਈ (ਮਾਇਆ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੂਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਚੇਲੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣੇ (ਇਕ ਪੌਰਾਣਿਕ) ਮਨੌਤ ਹੈ।

ਇਕ (ਚੇਲਾ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਬ੍ਰਹਮਾ) ਹੈ, ਇਕ (ਚੇਲਾ) ਭੰਡਾਰਾ ਰਖਣ ਤੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ (ਚੇਲਾ) (ਰਚਨਾ ਨੂੰ) ਲੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਣ (ਵਾਦੀ) ਵਾਲਾ (ਭਾਵ, ਸੰਘਾਰ-ਕਰਤਾ—ਸ਼ਿਵਜੀ) ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਉਸ (ਮਾਈ—ਮਾਇਆ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਤਿੰਨਾਂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਮਾਇਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਉਵੇਂ ਚਲਦੀ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਫੁਰਮਾਣ (ਹੁਕਮ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਹ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਮਾਈ—ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਇਹ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ।

ਉਹ (ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਆਦੇਸ-ਜੋਗੁ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੁਢ-ਮੂਲ ਹੈ, ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਆਦਿ (ਮੁਢ) ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹਤੇ (ਮਾਰੇ) ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਵੇਸ ਵਾਲਾ (ਸਤਿ-ਸਰੂਪ) ਹੈ ॥੩੦॥

(ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ) ਟਿਕਾਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਹਰੇਕ ਲੋਕ (ਭਵਨ) ਵਿਚ ਹਨ।

ਵਾਲਾ। ੧੦. ਭੰਡਾਰਾ ਰਖਣ ਤੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ। ੧੧. ਲੈਅ (ਸੰਘਾਰ) ਕਰਨਾ। ੧੨. ਬਾਣ (ਵਾਦੀ) ਵਾਲਾ। ੧੩. ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ। ੧੪. ਟਿਕਾਣਾ। ੧੫. ਹਰੇਕ ਲੋਕ (ਭਵਨ) ਵਿਚ।

ਜੋ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ਸੁ ਏਕਾ ਵਾਰ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥

ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ ॥

ਆਦੇਸੁ, ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥

ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥੩੧॥

ਇਕ ਦੂ ਜੀਭੋ^੪ ਲਖ ਹੋਹਿ^੫, ਲਖ ਹੋਵਹਿ ਲਖ ਵੀਸ ॥

(ਜੀਭੋ—ਉਚਾਰਣ 'ਜੀਭੋ'। ਹੋਹਿ, ਹੋਵਹਿ—'ਹਿ' ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਲਖੁ ਲਖੁ ਗੋੜਾ^੬ ਆਖੀਅਹਿ^੭, ਏਕੁ^੮ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ^੯ ॥

(ਆਖੀਅਹਿ—'ਹਿ' ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ, ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ^{੧੦} ॥

(ਪਵੜੀਆ—ਅੰਤਲੇ 'ਆ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਚੜੀਐ—'ੜ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ। ਇਕੀਸ—'ਕ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਬਲ ਸਹਿਤ।)

ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਆਕਾਸ^{੧੧} ਕੀ, ਕੀਟਾ^{੧੨} ਆਈ ਰੀਸ ॥

(ਗਲਾ, ਕੀਟਾ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰਗਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

੧. ਰਚਨਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ। ੨. ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩. ਇਕ ਤੋਂ। ੪. ਜੀਭ ਤੋਂ। ੫. (ਹੋਵਹਿ) ਹੋ ਜਾਣਾ। ੬. ਵਾਰੀ, ਬਾਰ ਬਾਰ। ੭. ਆਖੇ (ਦਿੱਤੇ) ਜਾਣ। ੮. ਕੇਵਲ। ੯. ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲੋਂ) ਇਕੋ ਵਾਰ (ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਵਿਚ) ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ) ਪੈਦਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ (ਨਿਰੰਤਰ) ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਸੱਚ ਸਰੂਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ (ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਦੀ) ਕਾਰ ਵੀ ਸੱਚੀ ਹੈ [ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਤਿਲੁ (ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਕਪਟ) ਹੈ, ਨਾ ਤਮਾ (ਲਾਲਚ)]।

ਉਹ (ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਆਦੇਸ-ਜੋਗੁ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੁਢ ਹੈ, ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਆਦਿ (ਮੁਢ) ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹਤੇ (ਮਾਰੇ) ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਵੇਸ ਵਾਲਾ (ਸਤਿ ਸਰੂਪ) ਹੈ ॥੩੧॥

ਇਕ ਜੀਭ ਤੋਂ ਲੱਖ (ਜੀਭਾਂ) ਹੋ ਜਾਣ, ਲੱਖ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਣ ਵੀਹ ਲੱਖ (ਭਾਵ, ਅਣਗਿਣਤ)।

(ਜਪਣ ਨੂੰ ਹੋਵੇ) ਕੇਵਲ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ (ਨਾਮ-ਜਾਪ ਦੇ) ਲੱਖ ਲੱਖ ਗੋੜੇ ਆਖੇ (ਦਿੱਤੇ) ਜਾਣ (ਭਾਵ, ਨਾਮ-ਜਾਪ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਅਭਿਆਸ-ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ)।

ਏਸ (ਨਾਮ-ਜਾਪ ਦੇ) ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਪਤਿ-ਪਉੜੀਆਂ (ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ) ਹਨ, ਇਹ ਪਉੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਈਏ ਤਾਂ (ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ) ਇਕ-ਮਿਕਤਾ (ਆਤਮ-ਅਭੇਦਤਾ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਗਨ-ਮੰਡਲ (ਉੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਉਡਾਰੀ) ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ (ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੰਗਣ ਵਾਲੇ ਅਥਵਾ ਗਗਨ-ਉਡਾਰੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਮਾਇਆ ਦੇ) ਕੀੜਿਆਂ (ਕੂੜੇ ਸਾਕਤਾਂ) ਨੂੰ ਵੀ (ਮਾਨੋ ਅਕਾਸ਼-ਉਡਾਰੀ ਲਾਉਣ ਦੀ) ਰੀਸ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ।

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ। ੧੦. ਇਕ-ਮਿਕਤਾ, ਆਤਮ-ਅਭੇਦਤਾ। ੧੧. ਗਗਨ-ਮੰਡਲ, ਉੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ। ੧੨. (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਕੀੜਿਆਂ, ਸਾਕਤਾਂ।

ਨਾਨਕ, ਨਦਰੀ^੧ ਪਾਈਐ, ਕੂੜੀ ਕੂੜੈ^੨ ਠੀਸ^੩ ॥੩੨॥

ਆਖਣਿ ਜੋਰੁ^੪, ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥

(ਨਹ—'ਹ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਹਿ' ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ।)

ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ, ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ, ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਰਾਜਿ, ਮਾਲਿ, ਮਨਿ ਸੋਰੁ^੫ ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਸੁਰਤੀ, ਗਿਆਨਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਜੁਗਤੀ, ਛੁਟੈ^੬ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਜਿਸੁ ਹਥਿ ਜੋਰੁ, ਕਰਿ^੭ ਵੇਖੈ ਸੋਇ ॥

ਨਾਨਕ, ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਨ ਕੋਇ ॥੩੩॥

੧. ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁਆਰਾ। ੨. ਝੂਠ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ (ਮਨੁੱਖ) ਦੀ। ੩. ਗੱਪ। ੪. ਬਲ, ਵਸ, ਚਾਰਾ। ੫. ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ, ਡੰਡ ਰੋਲਾ। ੬. ਛੁੱਟ ਜਾਵੇ, ਮਗਰੋਂ ਲਹਿ ਜਾਵੇ। ੭. ਕਰ ਕੇ, ਰਚ ਕੇ।

‘ਨਾਨਕ’ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—(ਨਾਮ ਦੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕਤਾ, ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਚਤੁਰਾਈ ਜਾਂ ਤਾਣ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਈਦੀ ਹੈ। ਝੂਠ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ (ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖ) ਦੀ (ਨਾਮ-ਜਾਪ ਅਥਵਾ ਗਗਨ-ਉਡਾਰੀ ਦੀ ਫੋਕੀ ਸ਼ੇਖੀ) ਝੂਠੀ ਗੱਪ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੩੨॥

(ਜੀਵ ਦਾ) ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਨਾ (ਆਪਣਾ) ਕੋਈ ਵੱਸ (ਚਲਦਾ) ਹੈ, ਨਾ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਵਸ (ਚਲਦਾ) ਹੈ।

ਨਾ ਮੰਗਣ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਵਸ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤਾਣ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾ ਜੀਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਸੀਕਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੋਰ ਹੈ।

ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਮਾਲ-ਦੌਲਤ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਥਵਾ ਇਸ ਦੇ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਨ) ਵਿਚ (ਜੀਵ ਦਾ) ਕੋਈ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ।

ਸੁਰਤੀ (ਧਿਆਨ) ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਕੋਈ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ।

(ਉਹ) ਜੁਗਤੀ (ਵਿਉਂਤ), ਜਿਸ ਨਾਲ (ਸੰਸੇ ਦਾ ਮੂਲ) ਸੰਸਾਰ (ਮਾਇਕੀ ਪੰਧਾ) ਮਗਰੋਂ ਲਹਿ ਜਾਵੇ, ਜਾਣਨ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ।

ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ (ਸਾਰਾ) ਬਲ ਹੈ, ਉਹ (ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ-ਖੇਡ) ਰਚ ਕੇ ਇਸ ਦੀ (ਨਿਰੰਤਰ) ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

‘ਨਾਨਕ’ (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—(ਸੁੈ-ਤਾਣ ਦੇ ਬਲ-ਬੋਤੇ) ਨਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨਾ ਮੰਦਾ, (ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਕਲਾ-ਸਮਰੱਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਲ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ) ॥੩੩॥

ਰਾਤੀ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰ ॥

(ਰਾਤੀ, ਰੁਤੀ, ਥਿਤੀ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਪਾਤਾਲ ॥

ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ, ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮਸਾਲ ॥

ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ, ਜੀਅ ਜੁਗਤਿ ਕੇ^੧ ਰੰਗ ॥ (ਕੇ—'ਕੇਇ' ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ।)

ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤ^੨ ॥

^੩ਕਰਮੀ ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਚਾ ਦਰਬਾਰੁ ॥

ਤਿਥੈ ਸੋਹਨਿ^੪ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ ॥

^੬ਨਦਰੀ ਕਰਮਿ ਪਵੈ ਨੀਸਾਣੁ^੫ ॥

^੬ਕਚ ਪਕਾਈ ਓਥੈ ਪਾਇ ॥

ਨਾਨਕ, ਗਇਆ ਜਾਪੈ ਜਾਇ ॥੩੪॥

(ਗਇਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੂਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਧਰਮ ਖੰਡ ਕਾ ਏਹੋ ਧਰਮੁ ॥

ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਕਾ ਆਖਹੁ^੯ ਕਰਮੁ^{੧੦} ॥

੧. ਕਈ। ੨. ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਰੇ। ੩. ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਕਮਾਈ ਉਤੇ। ੪. ਸੋਭਦੇ ਹਨ।
੫. ਕਬੂਲ ਪਏ ਸ਼੍ਰੇਣਿ ਪੁਰਸ਼। ੬. ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਰਾਹੀਂ। ੭. ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ।

(ਧਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਅਨੰਤ) ਰਾਤਾਂ, ਰੁੱਤਾਂ, ਥਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਵਾਰ ਹਨ; ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ (ਆਕਾਸ਼) ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ ਹਨ।

(ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ) ਉਸ (ਧਰਮ-ਖੰਡ) ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਧਰਮਸਾਲ (ਧਰਮ-ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਥਾਂ) ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਉਸ (ਧਰਮ-ਖੰਡ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ—ਧਰਤੀ) ਵਿਚ ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ (ਜੀਵਨ-ਢੰਗਾਂ) ਅਤੇ ਕਈ ਰੂਪ-ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ।

(ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੀ) ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਉੱਤੇ ਧਰਮ-ਵੀਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ) ਧਰਮ-ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਸੱਚਾ (ਸੱਚ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਲਾ) ਹੈ।

ਓਥੇ (ਧਰਮ-ਖੰਡ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਪੰਚ (ਸ਼੍ਰੇਣਿ ਪੁਰਸ਼) ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁਆਰਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿੱਬ-ਮੂਰਤੀ ਮਸਤਕ ਉੱਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ (ਨਾਮ ਨੀਸਾਨ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਚਿਆਈ-ਪਕਿਆਈ ਦੀ ਓਥੇ (ਧਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—(ਓਥੇ ਧਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਜਾਣ 'ਤੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏਗਾ (ਕਉਣ ਕੱਚਾ ਹੈ ਕਉਣ ਪੱਕਾ) ॥੩੪॥

ਧਰਮ-ਖੰਡ ਦਾ ਇਹੀ (ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਤ) ਧਰਮ-ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ।

ਗਿਆਨ-ਖੰਡ ਦਾ ਕਥਨ ਅਤੇ ਵਰਤਾਰਾ (ਇਉਂ ਹੈ)।

੮. ਕਚਿਆਈ ਅਤੇ ਪਕਿਆਈ। ੯. ਆਖਣ, ਕਥਨ (ਨਾਂਵ ਕ੍ਰਿਦੰਤ)। ੧੦. ਵਰਤਾਰਾ।

ਕੇਤੇ ਪਵਣ ਪਾਣੀ, ਵੈਸੰਤਰ^੧, ਕੇਤੇ ਕਾਨ^੨ ਮਹੇਸ^੩ ॥

(ਕਾਨ—'ਨ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ।)

ਕੇਤੇ ਬਰਮੇ ਘਾੜਤਿ^੪ ਘੜੀਅਹਿ^੫, ਰੂਪ ਰੰਗ^੬ ਕੇ ਵੇਸ ॥

(ਬਰਮੇ—'ਰ' ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ। ਘੜੀਅਹਿ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।
ਕੇ—'ਕੇਇ' ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ।)

ਕੇਤੀਆ ਕਰਮ ਭੂਮੀ, ਮੇਰ^੭ ਕੇਤੇ, ਕੇਤੇ ਧੂ ਉਪਦੇਸ ॥

(ਕੇਤੀਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕੇਤੇ ਇੰਦ ਚੰਦ, ਸੂਰ^੮ ਕੇਤੇ, ਕੇਤੇ ਮੰਡਲ ਦੇਸ ॥

ਕੇਤੇ ਸਿਧ ਬੁਧ, ਨਾਥ ਕੇਤੇ, ਕੇਤੇ^{੧੦} ਦੇਵੀ ਵੇਸ ॥

ਕੇਤੇ ਦੇਵ ਦਾਨਵ^{੧੧}, ਮੁਨਿ ਕੇਤੇ, ਕੇਤੇ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦ ॥

ਕੇਤੀਆ ਖਾਣੀ, ਕੇਤੀਆ ਬਾਣੀ, ਕੇਤੇ ਪਾਤ^{੧੨} ਨਰਿੰਦ^{੧੩} ॥

[ਕੇਤੀਆ—(ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ) ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।]

ਕੇਤੀਆ ਸੁਰਤੀ^{੧੪}, ਸੇਵਕ ਕੇਤੇ, ਨਾਨਕ ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤੁ ॥੩੫॥

(ਕੇਤੀਆ, ਸੁਰਤੀ—ਅੰਤਲੇ ਸ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਪਰਚੰਡ^{੧੫} ॥

ਤਿਥੈ ਨਾਦ^{੧੬} ਬਿਨੋਦ^{੧੭} ਕੋਡ^{੧੮} ਅਨੰਦੁ ॥

੧. ਅਗਨੀਆਂ। ੨. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਕਨ੍ਹਈਆ। ੩. ਸ਼ਿਵ ਜੀ। ੪. ਘਾੜਤ ਵਿਚ। ੫. ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬. ਕਈ ਵੇਸਾਂ ਵਾਲੇ। ੭. ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ। ੮. ਸੂਰਜ। ੯. ਦੇਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ। ੧੦. ਦਿਬ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ। ੧੧. ਰਾਖਸ਼। ੧੨. ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਣ। ੧੩. ਪਾਤਸ਼ਾਹ।

(ਗਿਆਨ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਕਿੰਨੇ ਹੀ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਪਉਣ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਅਗਨੀਆਂ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਕਨ੍ਹਈਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ) ਕਈ ਰੂਪਾਂ-ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਵੇਸਾਂ ਵਾਲੇ (ਜੀਵ-ਜੰਤ) ਘਾੜਤ ਵਿਚ ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਕਰਮ-ਭੂਮੀਆਂ (ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ) ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਧੂਅ (ਭਗਤ) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ (ਕਰਨਹਾਰੇ) ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਇੰਦਰ ਹਨ, ਚੰਦਰਮੇ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸੂਰਜ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਦੇਸ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਿਧ ਹਨ, ਬੁਧ (ਬੁਧੀਮਾਨ) ਹਨ; ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ-ਨਾਥ ਹਨ; ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਿਬ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦੇਵਤੇ ਹਨ, ਰਾਖਸ਼ ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਹਨ; ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਤਨ-ਸਾਗਰ ਹਨ।

ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ (ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ) ਹਨ; ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ (ਬੋਲੀਆਂ) ਹਨ; ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਣ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਸੁਰਤਿ-ਅਭਿਆਸੀ (ਰੂਹਾਂ) ਹਨ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸੇਵਕ (ਸੁਰਤੀ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ) ਹਨ। 'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—(ਗਿਆਨ-ਖੰਡ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ) ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥੩੫॥

ਗਿਆਨ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਗਿਆਨ-ਉਜਿਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਓਥੇ ਗਿਆਨ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਬਿਸਮ-ਬਿਨੋਦੀ ਨਾਦ-ਧੁਨੀਆਂ ਅਤੇ (ਸੁਰਤਿ-) ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਦਭੁਤ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੪. ਸੁਰਤਿ-ਅਭਿਆਸੀ ਰੂਹਾਂ। ੧੫. ਪ੍ਰਬਲ ਤੇਜਵਾਨ। ੧੬. ਸ਼ਬਦ-ਧੁਨਿ। ੧੭. ਬਿਸਮਾਦੀ। ੧੮. ਕੌਤਕ, ਤਮਾਸ਼ੇ।

ਸਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ^੧ ਰੂਪੁ^੨ ॥

ਤਿਥੈ ਘਾੜਤਿ ਘੜੀਐ^੩ ਬਹੁਤੁ ਅਨੂਪੁ^੪ ॥

ਤਾ ਕੀਆ ਗਲਾ ਕਥੀਆ^੫ ਨ ਜਾਹਿ ॥

[ਤਾ—(ਪੜਨਾਂਵ) ਅੰਤਲੇ ਸੁਰ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਕੀਆ, ਗਲਾ, ਕਥੀਆ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।]

ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ^੬, ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ॥

ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ, ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥

ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ^੭ ॥੩੬॥

(ਸੁਰਾ, ਸਿਧਾ—ਅੰਤਲੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ^੮ ਜੋਰੁ^੯ ॥

ਤਿਥੈ^{੧੧} ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹੋਰੁ ॥

ਤਿਥੈ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰ^{੧੨} ॥

ਤਿਨ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ^{੧੩} ॥

ਤਿਥੈ^{੧੪} ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ^{੧੫} ਮਾਹਿ ॥

(ਮਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

੧. (ਦੈਵੀ) ਬਣਤਰ। ੨. ਨੂਰ। ੩. ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਘੜੀਅਹਿ—ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

੪. ਅਨੂਪਮ, ਬੇਮਿਸਾਲ। ੫. ਕਥਨ (ਬਿਆਨ) ਕੀਤੀਆਂ। ੬. ਆਖਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੋਖੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

੭. ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਸੰਪੰਨ ਸੁਰਾਂ ਅਤੇ ਦਿੱਬ-ਜੋਤਿ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਨਾਮ-ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਿਧਾਂ

ਸਰਮ-ਖੰਡ ਦੀ (ਦੈਵੀ) ਬਣਤਰ ਨਿਰਾ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ।

ਉਥੇ (ਸਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ) ਘਾੜਤ ਵਿਚ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨੂਪਮ (ਬੇ-ਮਿਸਾਲ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ (ਸਰਮ-ਖੰਡ) ਦੀਆਂ (ਅਦਭੁਤ) ਗੱਲਾਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਜੇ ਕੋਈ ਫੜ (ਸ਼ੋਖੀ) ਮਾਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਹ ਸਰਮ-ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਤਾਂ) ਅੰਤ ਨੂੰ (ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ) ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਜੁ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ)।

ਉਥੇ (ਸਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਅਭਿਆਸੀ ਜਨਾਂ ਦੀ) ਸੁਰਤਿ, ਮਤਿ, ਮਨੀਖਿਆ ਅਤੇ ਬੁਧਿ ਦੀ ਨੂਰੀ ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਥੇ (ਸਰਮ-ਖੰਡ ਦੀ ਨੂਰੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ) ਦੈਵੀ-ਗੁਣ-ਸੰਪੰਨ ਸੁਰਾਂ ਅਤੇ ਦਿੱਬ-ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਸਿਧਾਂ ਵਾਲੀ ਸੋਝੀ ਘੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩੬॥

ਕਰਮ-ਖੰਡ ਦੀ ਦੈਵੀ-ਬਣਤਰ (ਨਿਰੋਲ) ਆਤਮ-ਬਲ ਹੀ ਹੈ।

ਉਥੇ (ਆਤਮ-ਬਲ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਉਥੇ (ਕਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਜੇਤੂ) ਜੋਧੇ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਨੂਰੀ ਜਾਮਿਆਂ) ਵਿਚ ਰਮਤ-ਰਾਮ ਹਲੂਲ (ਰਚਿਆ ਮਿਚਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਥੇ (ਕਰਮ-ਖੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਉਨਮਨੀ ਮਨ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਸੀਤਾ-ਪ੍ਰੇਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਾਲੀ ਸੋਝੀ। ੮. ਸੋਝੀ। ੯. (ਦੈਵੀ) ਬਣਤਰ। ੧੦. ਆਤਮ-ਬਲ। ੧੧. ਉਥੇ (ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ)। ੧੨. ਸੂਰਮੇ। ੧੩. ਹਲੂਲ, ਰਚਿਆ ਮਿਚਿਆ। ੧੪. ਸੀਤਾ-ਪ੍ਰੇਤਾ, ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ। ੧੫. ਵਡਿਆਈ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ।

ਤਾ ਕੇ ਰੂਪ ਨ ਕਥਨੇ ਜਾਹਿ ॥

(ਤਾ—(ਪੜਨਾਵ) ਅੰਤਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ। ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।

ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ, ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ ॥

ਜਿਨ ਕੈ ਰਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

(ਮਰਹਿ, ਜਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

(ਮਾਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਤਿਥੈ ਭਗਤ ਵਸਹਿ ਕੇ^੧ ਲੋਅ^੨ ॥

(ਵਸਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ। ਕੇ—'ਕੇਇ' ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ।)

ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਸਚਾ^੩ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥

(ਕਰਹਿ—ਅੰਤਲੇ 'ਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਸਚ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਖਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥

ਤਿਥੈ ਖੰਡ^੪ ਮੰਡਲ^੬ ਵਰਭੰਡ^੭ ॥

ਜੇ ਕੋ ਕਥੈ ਤ ਅੰਤ ਨ ਅੰਤ ॥

ਤਿਥੈ ਲੋਅ ਲੋਅ ਆਕਾਰ ॥

(ਲੋਅ ਲੋਅ—'ਅ' ਅੰਤਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਲਮਕਾਅ ਵਜੋਂ ਹੈ।)

ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮੁ ਤਿਵੈ ਤਿਵ ਕਾਰ ॥

੧. ਕਈ। ੨. ਲੋਕਾਂ (ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ) ਦੇ। ੩. ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ। ੪. ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ੫. ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸੇ। ੬. ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਹਲਕੇ। ੭. ਬ੍ਰਹਮੰਡ। ੮. ਬੇਅੰਤਤਾ ਦੇ ਪਾਰਾਵਾਰ। ੯. ਕਈ ਦਿੱਬ-ਲੋਕ, ਮੰਡਲ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਸਿਫਤੀ-ਰਤੇ) ਨੂਰੀ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਮਤ-ਰਾਮ ਵਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ ਕਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਠਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਓਥੇ (ਕਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਕਈ ਲੋਕਾਂ (ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ) ਦੇ ਭਗਤ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਥੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਈ ਦਿੱਬ-ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ।

ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ) ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੱਚ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਉਹ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਚਿਆਰ ਭਗਤਾਂ ਉੱਤੇ) ਨਿਹਾਲਣੀ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ।

ਓਥੇ (ਸੱਚ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਕਈ ਦਿੱਬ-ਸਰੂਪੀ ਖੰਡ, ਮੰਡਲ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਦਿਸਦੇ) ਹਨ।

ਜੇ ਕੋਈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ, ਮੰਡਲਾਂ, ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਬਾਰੇ) ਕੁਝ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ (ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ) ਦੇ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਨਹੀਂ (ਲਭਦੇ)।

ਓਥੇ (ਸੱਚ-ਖੰਡ ਵਿਚ) ਕਈ ਦਿੱਬ-ਲੋਕ ਅਥਵਾ ਦਿੱਬ-ਆਕਾਰ (ਪਰਤੱਖ ਦਿਸਦੇ) ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਹੀ (ਹਰ ਪਾਸੇ) ਕਾਰ ਹੁੰਦੀ (ਦਿਸਦੀ) ਹੈ।

ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ^੧ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਨਾਨਕ ਕਥਨਾ^੨ ਕਰੜਾ ਸਾਰੁ ॥੩੭॥

ਜਤੁ^੩ ਪਾਹਾਰਾ^੪, ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ ॥

ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ, ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ^੬ ॥

(ਅਹਰਣਿ—'ਹ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਹਿ' ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।)

ਭਉ^੭ ਖਲਾ^੮, ਅਗਨਿ ਖਤਪ ਤਾਉ ॥

(ਖਲਾ—'ਲ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਉਚਾਰਣ ਬਲ ਸਹਿਤ, 'ਖੱਲਾ' ਵਾਂਗ, ਅੰਤਲੇ ਕੰਨੇ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਗੈਰ। ਤਪ-ਤਾਉ—ਇਹ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।)

ਭਾਂਡਾ ਭਾਉ^{੧੦}, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਿਤੁ ਢਾਲਿ^{੧੧} ॥

ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸਚੀ ਟਕਸਾਲ^{੧੨} ॥

ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ^{੧੩} ਕਰਮੁ^{੧੪} ਤਿਨ ਕਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ^{੧੫} ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩੮॥

(ਨਦਰੀ—ਅੰਤਲੀ 'ੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਿਕਤਾ ਬਿਨਾ।)

੧. ਖਿੜਦਾ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ। ੨. ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ। ੩. ਲੋਹੇ ਸਮਾਨ ਕਰੜਾ (ਕਠਿਨ)।
੪. ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ, ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਣ। ੫. ਭੱਠੀ। ੬. ਸੰਦ। ੭. ਰੱਬੀ ਡਰ। ੮. ਧੌਂਕਣੀ।

(ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਅਤੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਵਿਗਸਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਚ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਪੁੱਗ ਖਲੋਤਾ ਸਚਿਆਰ ਜੀਵ ਵੀ ਉਸ ਬਿਸਮ-ਬਿਨੋਦੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਵਿਗਸਦਾ ਹੈ)।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—(ਇਹ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਇਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਣਾ ਲੋਹੇ ਸਮਾਨ ਕਰੜਾ (ਅਤਿ ਕਠਿਨ ਅਤੇ ਅਸੰਭਵ) ਹੈ ॥੩੭॥

(ਜੇ) ਜਤ (ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਣ) ਨੂੰ ਭੱਠੀ, ਧੀਰਜ (ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ) ਨੂੰ ਸੁਨਿਆਰਾ (ਸੋਨਾ ਘੜਨ ਵਾਲਾ);

ਮਤਿ ਨੂੰ ਅਹਰਣਿ (ਲੋਹੇ ਦਾ ਚੌੜੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਢੇਲਾ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਰਖ ਕੇ ਗਹਿਣਾ ਆਦਿ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਅਤੇ ਵੇਦ (ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ) ਨੂੰ ਗਹਿਣਾ ਘੜਨ ਵਾਲਾ ਸੰਦ (ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ)।

ਰੱਬੀ ਡਰ ਨੂੰ ਧੌਂਕਣੀ, ਕਰੜੀ ਤਪੱਸਿਆ (ਘਾਲਣਾ) ਨੂੰ ਅਗਨੀ;

ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਭਾਂਡਾ (ਕੁਠਾਲੀ ਬਣਾ ਕੇ) ਉਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਨਾਮ) ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ।

(ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਚਿਆਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ) ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ (ਉਸਦਾ) ਸ਼ਬਦ (ਸੰਕਲਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨ) ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ (ਧਰਮੀ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਨ ਵਾਲੀ) ਜੀਵਨ-ਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰਿ ਵਾਲੇ ਨਦਰਾਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ (ਸਚਿਆਰ ਜੀਵ) ਨਿਹਾਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ॥੩੮॥

੯. ਤਪ ਤਾਉਣਾ, ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ। ੧੦. ਪ੍ਰੇਮ। ੧੧. ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ੧੨. ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਸਿੱਕਾ ਘੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ। ੧੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ੧੪. ਫਜ਼ਲ, ਪ੍ਰਸਾਦ। ੧੫. ਨਦਰਾਲੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਸਲੋਕੁ ॥

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ^੧ ॥

(ਮਹਤੁ—'ਤ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਦੁੱਤ ਕਰ ਕੇ।)

ਦਿਵਸੁ ਰਾਤਿ ਦੁਇ ਦਾਈ^੨ ਦਾਇਆ^੩, ਖੇਲੈ ਸਗਲ ਜਗਤੁ ॥

ਚੰਗਿਆਈਆ ਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੈ^੪ ਧਰਮੁ^੫ ਹਦੂਰਿ^੬ ॥

(ਚੰਗਿਆਈਆ, ਬੁਰਿਆਈਆ—ਅੰਤਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਨਾਸਕੀ।)

ਕਰਮੀ^੭ ਆਪੋ ਆਪਣੀ, ਕੇ^੮ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ ॥

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ, ਗਏ ਮਸਕਤਿ^੯ ਘਾਲਿ ॥

(ਜਿਨੀ—'ਨ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਭਾਰ ਸਹਿਤ, ਅੰਤਲਾ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਸਕੀ। ਮਸਕਤਿ—'ਕ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਦੁੱਤ ਕਰ ਕੇ, 'ਸ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੁਨੀ।)

ਨਾਨਕ ਤੇ^{੧੦} ਮੁਖ ਉਜਲੇ, ਕੇਤੀ^{੧੧} ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ॥੧॥

(ਮੁਖ ਉਜਲੇ—ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।)

੧. ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ। ੨. ਖਿਡਾਵੀ। ੩. ਖਿਡਾਵਾ। ੪. ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫. ਧਰਮ-ਰਾਜ। ੬. ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ। ੭. ਕਰਣੀ। ੮. ਕਈ ਜੀਵ। ੯. ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ। ੧੦. ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ)। ੧੧. ਕਿੰਨੀ ਹੀ (ਲੋਕਾਈ)।

ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ।

(ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਲਈ) ਪਵਣ (ਪ੍ਰਾਣ) ਗੁਰੂ (ਗੌਰਵ-ਮਈ) ਹੈ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ (ਸਮਾਨ) ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ (ਸਮਾਨ) ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ*, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਤਮਾ ਲਈ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਪਾਣੀ (ਨਾਮ-ਜਲ) ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਰਤੀ (ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਜੋਂ) ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ।

ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੋਵੇਂ ਦਾਇਆ ਅਤੇ ਦਾਈ ਸਮਾਨ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (ਜੀਵਨ-ਖੇਡ) ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਧਰਮ-ਰਾਜਾ (ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ) ਚੰਗੀਆਂ ਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ-ਵੀਚਾਰ ਰੱਬੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਕਈ (ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ (ਵਿਛੜ ਕੇ) ਦੂਰ (ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ) ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਜੀਵਾਂ) ਨੇ (ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ, ਉਹ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਗਏ।

'ਨਾਨਕ' (ਮੁਹਰ-ਛਾਪ)—ਉਹ ਖੁਦ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ) ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਹੀ (ਲੋਕਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਫੈਲ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ) ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਗਈ ॥੧॥

* ਪਉਨ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥
ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥਿ ਨਿਵਾਣਿ ਚਲਾਇਆ ॥
ਧਰਤੀ ਮਾਤ ਮਹਤ ਕਰ, ਓਤ ਪੋਤ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਇਆ ॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੫)